

หน้าบ้าน - หน้าร้าน, การแสดงออกถึงพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของตึกแถว บริเวณถนน หน้าพระลาน-ถนนมหาธาตุ*

Shop or Home, the expression of public and private spaces of shop houses on Na Phra Lan Road and Maha Rat Road.

วิศรุต ดานาพงศ์ (Wisurut Danapong)**

ต้นข้าว ปาณินท์ (Tonkao Panin)***

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงตึกแถวหรืออาคารพาณิชย์ริมถนนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการใช้งานเป็นทั้งบ้านและร้านค้า หรือในอีกมุมมองหนึ่งคือ เป็นทั้งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ มุ่งศึกษาความน่าสนใจของพฤติกรรมผู้อยู่อาศัยหรือเจ้าของร้านแสดงออกผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่ออธิบายถึงการใช้พื้นที่และวิธีการแสดงออกถึงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะบนพื้นที่เดียวกัน โดยใช้กรณีศึกษาจากตึกแถวบริเวณถนนหน้าพระลาน-ถนนมหาธาตุ โดยเลือกกรณีศึกษาจากร้านค้าที่มีความน่าสนใจคือ 1. ร้าน ต.บรรจง ถ.หน้าพระลาน 2. ร้าน มิ่งหลี ถ.หน้าพระลาน 3.ร้านรุ่งเกษม ถ.มหาธาตุ และ 4.ร้านเจริญชัย ถ.มหาธาตุ (ท่าพระจันทร์) การเก็บข้อมูลใช้วิธีเฝ้าสังเกตและถ่ายภาพ ผ่านหน้าบ้านหรือหน้าร้าน เวลา 4.00น. - 20.00น. รวมถึงการสัมภาษณ์ เจ้าของร้าน ผลการวิเคราะห์ที่ได้คือ เจ้าของร้านแสดงออกผ่าน 1.ระบบสัญลักษณ์ เช่น ยกเก้าอี้ขึ้นบนโต๊ะ การเก็บและแสดงสินค้าที่ตู้ขายของหน้าร้าน และ 2.การปิดกั้นเชิงกายภาพ เช่น การปิดประตูบ้านมาครึ่งหนึ่ง การนำแผ่นพลาสติกขวางทางเข้าออก การนำข้าวของบางอย่างวางขวางทางเข้าออก ฯลฯ

อาคารพาณิชย์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นบ้านไม่จำเป็นต้องคงอยู่อย่างต่อเนื่องเสมอไป การใช้งานพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะสามารถจัดการได้ด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัสดุใช้สอยในชีวิตประจำวัน และตำแหน่งของกิจกรรมที่เกิดขึ้น หน้าบ้านเมื่อดูจากภายนอกเหมือนไม่ได้รับการจัดระเบียบ แต่ด้วยประสบการณ์ทำให้เจ้าของมีการแสดงออกถึงจากใช้งานพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ความรู้สึกถึงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะอาจไม่รู้ผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว

คำสำคัญ : บ้าน, ร้านค้า, พื้นที่ส่วนตัว, พื้นที่สาธารณะ, การอยู่อาศัย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ชื่อ พื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ. 2559-2561 หลักสูตร 658020474 สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 ปริญญาปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ของนายวิศรุต ดานาพงศ์

** นักศึกษาปริญญาปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

This author is a student of Philosophy of Architecture in Faculty of Architecture, Silpakorn University, ouenaja@gmail.com, 087-495-9502

*** รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Associate Professor Dr., Faculty of Architecture, Silpakorn University. Is an advisor.

Abstract

This article is about dwelling in commercial building (shop house) in Bangkok. That have two different functions, home and shop or private and public spaces, occurring in same area. Habits of the residents are the main subject of research and explain how residents allow customers to use this area. The case study is commercial building on Na Phra Lan Rd. and Maha Rat Rd. Shops being use as case studies are is 1). Tor Banjong, Na Phra Lan Rd. 2). Minglee Na Phra Lan Rd. 3). Rungkasem Maha Rat Rd. 4). Chareonchai Maha Rat Rd. The research methodology is observation and photographing the main entrance of the shops from 4.00am-8.00pm including interviewing the shop owners. The findings consist of the expression of privacy through 1. “Symbolic” e.q. lifting all chairs on the table, emptying the show case boards and 2. “Encloser” e.q. half closing doors, blocking the main entrance with plastic board, sitting at the main entrances.

From the case studies, we can conclude that the sense of dwelling isn't always expressed continuingly. Public or private uses can be managed by architecture elements, everyday objects, and activity organization. From the outside, the shopfront may look like unorganized but the owner can clearly express public or private uses of space clearly. Sense of private space or public space may not be realized through architectural elements alone.

Keywords: home, shop, public space, private space, dwelling

บทนำ

ความหมายของบ้านในปัจจุบันอาจเข้าใจถึงตัวอาคาร หรือสถาปัตยกรรมที่ใช้สำหรับพักอาศัย แต่บ้านยังมีความหมายมากกว่านั้น ในหนังสือ อักษรวิธานศัพท์ ของ ดร.แดน บีช แบรดแลย์ ค.ศ.1873 ให้ความหมายว่า “บ้าน, คือที่ตำบล, ไต ๆ ที่เขาตั้งเรือนธาโรงนั้น, อยู่แต่เรือนหนึ่ง สองเรือนขึ้นไปเรียกว่าบ้าน” หรือ ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ) กล่าวไว้ว่า “บ้านคือพื้นที่ซึ่งกันไว้ปลูกเรือนสำหรับอยู่ มีบริเวณเขตโดยรอบ เพราะฉะนั้น บ้านจึงเป็นที่อยู่ทั้งหมดรวมทั้งตัวเรือนและสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ด้วย”¹ อาจตีความได้ว่า บ้านไม่ใช่เพียงแค่สิ่งปลูกสร้าง หรือตัวเรือนที่มีไว้ป้องกันอันตรายยามหลับนอนเท่านั้น หากตีความหมายกว้างขึ้นไปอีกว่าบ้านคือบริเวณที่มีปัจจัยหรือทรัพยากรที่ผู้คนสามารถอยู่อาศัย ดำรงชีพได้ บ้านอาจจะไม่เป็นอาคารถาวร ตัวอย่างเช่น ชนเผ่าผิวดองเหลือง ที่เลี้ยงชีวิตด้วยการเก็บพืชป่าและล่าสัตว์อ่อนเร่ตามหาแหล่งอาหาร อยู่เป็นที่ได้แห่งละไม่กี่วัน² หรือในสาธารณรัฐโซมาเลีย ชนเผ่า Boran ที่พักอาศัยสามารถรู้

² อนุมานราชชน, พระยา. (2532). ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน-แต่งงาน. พิมพ์เนื่องในวาระครบ 100 ปี ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชชน กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบรอบ 100 ปี พระยาอนุมานราชชน. 42

³ บัณฑิต จุลาสัย. บรรณาธิการ (2540). บ้านไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 24-25.

ถอนและจัดเก็บลงบนลาหรืออูฐเพื่อเดินทางตามหาทุ่งหญ้าใหม่ที่มีอาหารเพียงพอสำหรับสัตว์เลี้ยง³ ความหมายของบ้านอาจแตกออกเป็น 2 ประเด็นคือ การอยู่อาศัย และ ที่อยู่อาศัย ในคำศัพท์ของไทยจึงแยกออกเป็นบ้าน และ เรือน ในภาษาอังกฤษเป็น home และ house ซึ่ง Martin Heidegger นักปรัชญาชาวเยอรมันเคยยกตัวอย่างไว้ว่า

“The truck driver is at home on the highway, but he does not have his lodging there; the working woman is at home in the spinning mill, but not have her dwelling place there; the chief engineer is at home in the power station, but not dwell there. This building house man. He inhabits them and yet does not dwell in them.”⁴

จะเห็นได้ว่าบ้านนั้นมีความหมายมากกว่าอาคาร ความน่าสนใจคือการมองความหมายของบ้านจากเรื่องราวที่สามารถพบได้ในชีวิตประจำวัน ในประเทศไทยมีที่พักอาศัยประเภท ตึกแถว ที่มีลักษณะที่พักอาศัยเรียงชิดติดกันไป และสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในกรุงเทพมหานครฯ ในบางคูหาจะเห็นว่าบ้านไม่ใช่แค่ที่พักอาศัยเพียงอย่างเดียว แต่มีการทับซ้อนกันของกิจกรรมการประกอบอาชีพ (ร้านค้า) ความน่าสนใจคือ หากบ้านซึ่งมีกิจกรรมการพักอาศัย ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวของพื้นที่เป็นหลัก สามารถใช้งานร่วมกับกิจกรรมของร้านค้าซึ่งมีความเป็นพื้นที่สาธารณะสูงได้อย่างไร? พื้นที่ศึกษาที่เลือกคือบริเวณถนนหน้าพระลาน-ถนนมหาราช เพราะเป็นบริเวณที่นักท่องเที่ยวหนาแน่นและมีการอยู่อาศัยในอาคารมายาวนาน แต่เนื่องจากการบูรณะซ่อมแซมอาคาร เมื่อปี 2554⁵ ทำให้ผู้อยู่อาศัยเดิม ย้ายที่พักอาศัยออกไปบ้าง แต่ยังคงมีผู้อยู่อาศัยเดิมยังคงการดำรงชีวิตแบบเดิมอยู่ จึงเลือกกรณีศึกษาจากร้านค้าที่ยังคงมีการพักอาศัยจากเจ้าของ และมีความน่าสนใจในการจัดพื้นที่คือ 1. ร้าน ต.บรรจง ถ.หน้าพระลาน 2. ร้านมิ่งหลี่ ถ.หน้าพระลาน 3. ร้านรุ่งเกษม ถ.มหาราช และ 4. ร้านเจริญชัย ถ.มหาราช (ท่าพระจันทร์)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาความหมายของบ้านของผู้อยู่อาศัยในตึกแถวและประกอบอาชีพค้าขายภายในบ้าน ซึ่งมีกิจกรรมที่ต้องการความเป็นส่วนตัวและสาธารณะบนพื้นที่เดียวกัน
2. ศึกษาวิถีชีวิตและการใช้พื้นที่ของผู้พักอาศัยในตึกแถว-ร้านค้า
3. ศึกษาวิธีการจัดการพื้นที่ของผู้อยู่อาศัย ในการตอบสนองการใช้งานที่แตกต่างกัน และการรับรู้การใช้พื้นที่จากบุคคลอื่นที่มองเห็นจากภายนอกเข้าสู่ภายใน

⁴ Oliver, Paul. (1987). *Dwelling: The Vernacular House World Wide*. New York: Phidon. 30-31

⁵ Heidegger, Martin. (1971). “Building, Dwelling, Thinking.” In *Poetry, Language, Thought*. Publisher: Harper Perennial Modern Classics. 347

⁶ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2561). โครงการปรับปรุงพื้นที่อาคารอนุรักษ์บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง. เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.crownproperty.or.th/post/โครงการปรับปรุงพื้นที่อาคารอนุรักษ์บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง>

วิธีวิจัย

การวิจัยเริ่มต้นจากการสังเกต ฝ้าติดตามและถ่ายภาพ ตั้งแต่เวลา 04.00น.-20.00น. เริ่มตั้งแต่กิจกรรมเตรียมตัวเพื่อเปิดร้านค้า, เปิดร้านค้าให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่, ปิดร้านและการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมส่วนตัว โดยเริ่มจาก 1.ฝ้าสังเกต บันทึกและถ่ายภาพเพื่อแจกแจงรายละเอียดถึงกิจกรรมที่แปรผันตามช่วงเวลา 2.วิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพทางด้านกรมมองเห็น การเข้าถึงและการปิดกั้น

1. ร้าน ต. บรรจง ถนนหน้าพระลาน

ภาพที่ 1 จากซ้ายไปขวา ภาพแรกการจัดร้านค้าเพื่อเตรียมการขาย, ภาพที่สองการปิดกั้นบางส่วน ไม่ให้ลูกค้าเข้าถึงพื้นที่ภายใน, ภาพที่สามแสดงการใช้พื้นที่ทานอาหารบริเวณหน้าบ้าน บันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2559

ร้าน ต.บรรจง ถ.หน้าพระลาน ประตูลหลักเป็นประตูบานเฟี้ยม เป็นร้านก๋วยเตี๋ยว พร้อมกับขายน้ำผลไม้, น้ำอัดลม และของทอดอยู่หน้าร้าน เวลา 6.00น.-7.00น. จะเป็นเวลาจัดเตรียมร้านแล้วพร้อมขายเต็มทีเวลา 8.00น. การจัดร้านมีตู้โชว์สินค้าข้าง ด้านซ้ายใช้แสดงส่วนผสมอาหารและของทอด ด้านขวามีตู้ขายน้ำและถังน้ำแข็งใส่น้ำผลไม้ เปิดให้เดินผ่านตรงกลาง เมื่อถึงเวลา 15.00น. หยุดขายก๋วยเตี๋ยวน้ำล้นค้าออกจากตู้ทางด้านซ้าย ส่วนทางด้านขวายังคงจำหน่ายอยู่ เจ้าของได้ยื่นปิดกั้นทางเข้า และยกเก้าอี้ในร้านขึ้น ต่อมาเวลา 17.00น. หยุดขายทุกอย่าง เก็บของเข้าพื้นที่ในบ้านและหันตู้แช่น้ำไปด้านข้าง ในบางครั้ง เวลาค้ามีการนำโต๊ะและเก้าอี้ภายในร้านมาตั้งโต๊ะอาหารนอกบ้าน ทำให้พื้นที่บ้านได้ขยายออกมาสู่พื้นที่ภายนอก

ร้าน ต.บรรจง ใช้ประตูบานเฟี้ยมทำหน้าที่ในการควบคุมการเข้าออกในเวลาที่ยังไม่เปิดร้าน แต่ต้องการใช้งานพื้นที่เป็นบ้าน มีการเปิดประตูทางเข้าเล็กน้อยเพื่อแสงและการระบายอากาศ พื้นที่ภายในยังคงความเป็นส่วนตัวอยู่ เมื่อเตรียมข้าวของได้ในระดับหนึ่ง จึงเปิดประตูเต็มที่และเริ่มจัดอุปกรณ์ ความเป็นร้านค้าเริ่มต้นเมื่อใส่วัตถุดิบลงไปนึ่งตู้แสดงสินค้าจัดวางน้ำผลไม้และของทอด พื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนเป็นร้านค้า การเข้าถึงและการมองเห็นจากภายนอกสามารถทำได้อย่างอิสระ เมื่อร้านก๋วยเตี๋ยวปิด มีการขวางทางเข้าออกด้วยเก้าอี้หรือผู้ขายยืนขวางไว้ และภายในยกเก้าอี้ขึ้นบนโต๊ะ แต่ยังคงขายของทอดและน้ำต่าง ๆ อยู่หน้าร้าน เป็นการจำกัดการเข้าถึงและการมองเห็นจากผู้คนภายนอก พื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว แต่หน้าบ้านยังเป็นร้านค้า

อยู่ เมื่อถึงเวลาปิดร้าน ปิดประตูบานเพียงส่วนหนึ่ง ความเป็นบ้านได้ปรากฏขึ้นอย่างเต็มที่ มีการใช้โต๊ะทานอาหารลูกค้ากลายเป็นพื้นที่ทำการบ้านของลูกค้าและพื้นที่ทานอาหารของครอบครัว ในบางวันมีการตั้งโต๊ะรับประทานอาหารที่หน้าบ้าน มีประกอบกิจกรรมส่วนตัวยื่นออกมาบริเวณพื้นที่สาธารณะ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของของพื้นที่หน้าบ้านนั้น

2. ร้านมิ่งหลี ถนนหน้าพระลาน

ภาพที่ 2 จากซ้ายไปขวา ภาพแรกร้านค้าในเวลาปิด, ภาพที่สองการปิดกั้นทางเข้าด้วยเก้าอี้, ภาพที่สามการปิดกั้นทางเข้าพื้นที่ด้วยการปิดประตูบางส่วนและแผ่นพลาสติก บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

ร้านมิ่งหลี เป็นร้านขายอาหาร ที่มีครัวอยู่ด้านหลัง ประตูหลักเป็นประตูบานเพียง ลักษณะการขายเหมือนภัตตาคาร ไม่มีการแสดงส่วนผสมจริงผ่านหน้าร้าน ในเวลา 8.00น. เป็นเวลาเตรียมขาย มีการเปิดแง้มประตูเพียงเล็กน้อยเพื่อรับแสง ในเวลา 10.00น. คือเวลาเปิดร้านเต็มที่ และถึงช่วงบ่ายมีการใช้เก้าอี้ในร้านขวางทางเข้าหลัก เพื่อเป็นการบอกว่าไม่รับลูกค้าทั่วไปแล้ว แต่ยังรับลูกค้าประจำอยู่ ถึงเวลา 17.00น. มีการปิดประตูหลักและกั้นทางเข้าด้วยกระดานพลาสติก และปิดประตูร้านสนิทตอน 19.00น.

ร้านมิ่งหลี ในเวลาเช้าพื้นที่ภายในยังเป็นพื้นที่ส่วนตัว ประตูบานเพียงเปิดไว้เล็กน้อย ใช้แผ่นพลาสติกขวางช่องทางเข้าเพื่อป้องกันการเข้าถึงจากคนภายนอก เป็นการแสดงออกถึงความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ กิจกรรมภายในเป็นการเตรียมพื้นที่สำหรับขายอาหาร เมื่อร้านพร้อมเปิดให้บริการ ประตูถูกเปิดออกเต็มที่ ลูกค้าสามารถมองเห็นและเข้าถึงได้โดยสะดวก ถึงเวลาบ่าย การกั้นทางเข้าด้วยเก้าอี้ แสดงถึงความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ ถึงแม้ว่าการมองเห็นจากภายนอกยังสามารถทำได้โดยง่าย แต่สามารถรับรู้ได้ว่าร้านค้าหยุดให้บริการแล้ว พื้นที่ภายในเป็นพื้นที่ส่วนตัว มีเพียงลูกค้าประจำที่สามารถขออนุญาตเข้าไปรับประทานอาหารหรือพูดคุยกับเจ้าของร้านได้ เมื่อถึงช่วงเย็นปิดประตูบางส่วนและกั้นทางเข้าด้วยแผ่นพลาสติก กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในเป็นการนั่งดูโทรทัศน์และเก็บข้าวของ การเข้าถึงและการมองเห็นจากพื้นที่ภายนอกทำได้ยาก ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในมีมากขึ้น และมากขึ้นที่สุดเมื่อปิดประตูทั้งหมด

3. ร้านรุ่งเกษม ถนนมหาราช

ภาพที่ 3 จากซ้ายไปขวา ภาพแรกช่วงเวลาเตรียมการเปิดร้าน, ภาพที่สองร้านค้าเปิดให้บริการเต็มที่, ภาพที่สามร้านค้าปิดให้บริการแต่ยังไม่มีการปิดกั้นพื้นที่ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

ร้านรุ่งเกษม เป็นร้านขายอาหารตามสั่ง มีครัวอยู่ด้านหน้า ลักษณะของประตูหลักเป็นประตูบานม้วน แยกเป็นบานเล็กและบานใหญ่ ในเวลา 8.00น. เป็นเวลาเตรียมขาย มีการเปิดประตูบานเล็กเพื่อรับแสงและขนของเข้าออก และเปิดบริการเต็มที่ตอน 12.00น. ได้เปิดประตูหลักขึ้นเต็มที่ เลื่อนครัวและตู้โชว์สินค้าออกมาด้านนอกเล็กน้อย จัดแสดงส่วนผสมต่าง ๆ ไว้ที่ตู้โชว์ด้านหน้าและปิดร้านหลังจากที่ของในตู้หมด ประมาณเวลา 22.00น. เลื่อนครัวเข้าบ้าน ย้ายตู้โชว์เก็บหลังบ้านและปิดประตูบานม้วนลง

การเปิดประตูบานม้วนเล็กในช่วงเช้า ทำให้พื้นที่ภายในสามารถรับแสงจากภายนอก กิจกรรมภายในเป็นการเตรียมตัวเปิดร้านค้า พื้นที่ภายในยังคงเป็นพื้นที่ส่วนตัว เมื่อเปิดประตูใหญ่ เลื่อนครัวและตู้โชว์ออกมาด้านหน้ามองเห็นจากภายนอกได้โดยสะดวกและอนุญาตให้ผู้คนภายนอกเข้าไปใช้บริการได้ สามารถรับรู้ได้ว่าพื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ร้านค้า เมื่อเก็บของที่อยู่ในตู้โชว์และล้างอุปกรณ์ครัว เป็นการแสดงออกว่าร้านค้าหยุดให้บริการ พื้นที่ภายในเริ่มมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น เริ่มมีกิจกรรมทานอาหารและนั่งดูโทรทัศน์ของเจ้าของร้าน และความเป็นส่วนมากเพิ่มขึ้นสูงสุดเมื่อปิดประตูบานม้วนลง

4. ร้านเจริญชัย ถนนมหาราช (ท่าพระจันทร์)

ภาพที่ 4 จากซ้ายไปขวา ภาพแรกช่วงเวลา ก่อนเปิดร้าน ทำงานร่วมกันกับร้านค้าแผงลอย, ภาพที่สองร้านค้าเปิดให้บริการเต็มที่, ภาพที่สามการปิดร้านและกันทางเข้าออกด้วยแผ่นพลาสติก บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

ร้านเจริญชัยเป็นร้านก๋วยเตี๋ยวและร้านข้าวหมูแดงหมูกรอบ มีประตูหลักเป็นประตูบานม้วน โดยมีร้านขายผลไม้ที่ขายอยู่บริเวณหน้าร้าน ในช่วง 7.00น. ร้านผลไม้จะมาตั้งแผงก่อน หลังจากนั้น ช่วง 7.30น.-8.00น. เป็นช่วงจัดร้าน มีการเปิดประตูหลัก เลื่อนครีวและตู้โชว์สินค้าออกมาด้านนอกเล็กน้อย จัดแสดงสินค้าประเภทก๋วยเตี๋ยวยู๋ซ่ายมือ หมูแดงหมูกรอบอยู่ขวามือ และพร้อมขายเต็มที่ตอน 8.00น. ถึงเวลา 17.00น. เริ่มเก็บสินค้าจากตู้ ร้านผลไม้เก็บแผง มีการใช้คนมานั่งขวางทางเข้าร้าน และใช้กระดานพลาสติกขวางทางเข้า ปิดร้านในเวลา 20.00น.

การเปิดประตูบานม้วนของร้านเจริญชัยมีลักษณะคล้ายกับร้านรุ่งเกษม เพียงแต่มีการทำงานร่วมกันกับร้านขายผลไม้แผงลอยด้านหน้า ในเวลาเช้าเปิดประตูบานม้วนเล็กเพื่อรับแสง ร้านขายผลไม้ไม่อยู่ตำแหน่งตรงกับช่องเปิดร้านพอดี ทำให้การมองเห็นและการเข้าถึงจากภายนอกทำได้ยากขึ้น เมื่อเปิดประตูบานม้วนทั้งหมด มีการตั้งตู้ครั้งขนานสองข้างผนัง ทางเข้าร้านขยับมาอยู่ตรงกลาง ทำให้บุคคลภายนอกสามารถเข้าถึงร้านค้าได้สะดวก และมองเห็นถึงการใช้งานได้ง่าย ไม่ถูกรบกวนจากร้านผลไม้ เมื่อเริ่มเก็บของในตู้โชว์และจัดโต๊ะภายในเลื่อนชิดติดกันทำให้รับรู้ได้ว่าร้านค้าปิดให้บริการแล้ว พื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว เมื่อปิดประตูบานม้วนใหญ่ลงแต่ยังคงเปิดบานเล็กไว้ ในขณะที่ร้านผลไม้ด้านหน้าเก็บร้านและย้ายข้าวของออกจากพื้นที่ส่วนหน้า ทำให้ต้องกันแผ่นพลาสติกที่พื้นให้เข้าถึงได้ยากขึ้น เพื่อเพิ่มความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายใน และความเป็นส่วนตัวเพิ่มขึ้นสูงสุดเมื่อปิดประตูบานม้วนลง

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เห็นว่า นอกจากปัจจัยทางด้านเวลาและบริบทแล้ว ความเป็นบ้านและร้านค้าสามารถแสดงออกได้ด้วย 1.ประตูทางเข้าหลัก ที่มีความหลากหลายในการเปิด-ปิด เจ้าของสามารถควบคุมทางเข้าออกผ่านประตู การปิดกันมุมมองและการเข้าถึง ทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวเมื่อปิด หรือเปิดเล็กน้อยเพื่อรับรู้ถึงภายนอก รับแสงและระบายอากาศ และเปิดเต็มที่เมื่อการใช้งานเปลี่ยนเป็นร้านค้า 2.วัตถุที่

ใช้ในการค้าและชีวิตประจำวัน เมื่อการใช้งานเป็นร้านค้า อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ผู้ครัว ผู้แสดงสินค้าต่าง ๆ จะถูกนำออกมาบริเวณหน้าร้านเพื่อแสดงตัวตนว่า ร้านค้าเปิดให้บริการแล้ว และเมื่อถึงเวลาเปลี่ยนการใช้งาน จะสามารถแสดงความต้องการผ่านการหยิบสินค้าออกจากตู้แสดง, การวางข้าวของในร้านให้พื้นที่ใช้งานลูกค้าไม่สามารถใช้งานได้หรือการวางวัตถุขวางทางเข้าออก 3. ตำแหน่งของกิจกรรมจากผู้ใช้งาน มีในบางครั้งที่ผู้ใช้งาน ควบคุมการเข้าถึงจากตัวผู้ใช้งานเอง โดยเปลี่ยนกิจกรรมบางอย่าง เช่น การยืนรับลูกค้าขวางทางเข้าร้านเพื่อขาย สินค้าบางอย่างที่ยังขายอยู่ แต่ไม่ให้ใช้พื้นที่ในร้าน หรือแม้แต่เลื่อนกิจกรรมทานอาหารมาไว้นอกบ้าน ทำให้สามารถรับรู้ถึงพื้นที่ส่วนตัว หรือความเป็นบ้านได้จากภายนอก

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าการแสดงถึงจุดมุ่งหมายการใช้งานพื้นที่ สามารถทำได้โดย 1. การแสดงออกทางสัญลักษณ์ เช่นการนำสินค้าออกจากตู้แสดง การยกเก้าอี้ขึ้นบนโต๊ะ ทำให้บุคคลภายนอกสามารถรับรู้ได้ว่า ขณะนี้เป็นพื้นที่ส่วนตัว และไม่ต้องการให้ผู้อื่นเข้ามาใช้สอยอีก 2. การแสดงออกผ่านการปิดล้อมปิดกัน เช่นการขวางแผ่นพลาสติก การปิดประตูบางส่วน หรือการวางข้าวของขวางทางเข้าออก ทำให้สามารถรับรู้ได้ถึงเจตนาเจ้าของว่าพื้นที่นั้น ๆ ยังสามารถเข้าไปใช้ได้หรือไม่

จะเห็นได้ว่าความเป็นบ้าน หรือร้านค้า นั้น ไม่คงอยู่อย่างถาวรหรือต่อเนื่อง ในพื้นที่เดียวกันนี้มีการตอบสนองการใช้งานที่ต้องการความเป็นส่วนตัว และความเป็นสาธารณะ โดยสามารถบ่งบอกผ่านการใช้งานผ่านพื้นที่ส่วนหน้าเป็นหลัก การแสดงจุดประสงค์ของพื้นที่ที่มีความจำเป็นอย่างมากเมื่อกิจกรรมสลับเปลี่ยนไปมาอย่างสุดขีด เพื่อการใช้งานที่สะดวกราบรื่นของผู้อยู่อาศัยเอง

อภิปรายผล

จากที่กล่าวในบทนำจะเห็นว่า มีหลายบุคคลที่ให้ความหมายกับบ้านในมิติต่าง ๆ อย่าง Martin Heidegger ที่แยกความสัมพันธ์ระหว่าง การอยู่อาศัย และสิ่งปลูกสร้าง ออกจากกัน⁶ หรืออาจารย์ในประเทศไทยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าความหมายบ้านนั้นผูกพันอาคารกับการใช้สอยในชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมซ้ำ ๆ ความรู้สึกคุ้นเคย พื้นที่ที่ทำให้ผู้ใช้สอยรู้สึกปลอดภัย ไม่รู้สึกหวาดกลัวต่อสิ่งใหม่ พื้นที่นั้นอาจมีความหมายของบ้านปนอยู่แล้ว หากดูจากการวิจัยชิ้นนี้จะเห็นว่า บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูงยังสามารถอยู่ร่วมกันพื้นที่ร้านค้าที่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้สอยพื้นที่ได้ผ่านวิธีการต่าง ๆ ทำให้ในพื้นที่เดียวกันนั้นมีทั้งความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะเกิดขึ้นสลับกันตามช่วงเวลา ความหมายของบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกิจกรรมที่ใช้สอยอยู่ขณะนั้น เป็นไปได้ว่า ความรู้สึกถึงบ้านหรือความหมายของบ้าน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกิจกรรมที่เกิดหรือลักษณะการใช้พื้นที่ในชั่วขณะนั้น บ้านในทางความรู้สึกอาจไม่คงอยู่อย่างเสมอไป

⁶ Heidegger, Martin. (1971). "Building, Dwelling, Thinking." In Poetry, Language, Thought. Publisher: Harper Perennial Modern Classics.

ข้อเสนอแนะ

ความหมายของบ้านอาจเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ รูปแบบและวิธีการอยู่อาศัยยังคงพัฒนา และวิวัฒนาการไปตามยุคสมัย ที่เห็นได้ชัดในประเทศไทยคือ ที่พักอาศัยชั่วคราวในรูปแบบของ Hostel ที่สามารถแบ่งใช้พื้นที่ส่วนตัว ในขอบเขตที่พักอาศัยให้กับคนที่ไม่รู้จัก ในขณะที่ความรู้สึกถึงบ้านอาจลดน้อยลงจากความ เป็นบ้านที่พื้นที่ของตนเอง อีกทั้งในโลกดิจิทัลที่มีการแบ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ความรู้สึกถึงบ้าน อาจเกิดขึ้นในโลกเสมือน ไม่มีทั้งสิ่งปลูกสร้าง และที่ว่างให้สัมผัสได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

บัณฑิต จุลาสัย. บรรณาธิการ (2540). *บ้านไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2561). *โครงการปรับปรุงฟื้นฟูอาคารอนุรักษ์บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.crownproperty.or.th/post/โครงการปรับปรุงฟื้นฟูอาคารอนุรักษ์บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง>

อนุমানราชชน, พระยา. (2532). *ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน-แต่งงาน*. พิมพ์เนื่องในวาระครบ 100 ปี ศาสตราจารย์ พระยา-อนุমানราชชน กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบรอบ 100 ปี พระยาอนุমানราชชน.

ภาษาต่างประเทศ

Heidegger, Martin. (1971). "Building, Dwelling, Thinking." In *Poetry, Language, Thought*. Publisher: Harper Perennial Modern Classics.

Oliver, Paul. (1987). *Dwelling: The Vernacular House World Wide*. New York: Phidon.